

Demokraatia, põhiõiguste ja kodanikuühiskonna rahastamise tagamine Euroopa Liidu 2028-2034 eelarveperioodil

Lugupeetud peaminister Kristen Michal
Lugupeetud rahandusminister Jürgen Ligi
Lugupeetud justiits- ja digiminister Liisa-Ly Pakosta
Lugupeetud kultuuriminister Heidi Purga
Lugupeetud siseminister Igor Taro

Vabaühenduste Liit, Eesti vabaühendusi ühendav katusorganisatsioon pöördub teie poole seoses Euroopa Liidu järgmise pikaajalise eelarveperioodi 2028–2034 ettevalmistamise ning Eesti riikliku partnerluskava ehk riigiplaani koostamisega.

Palume, et Eesti toetaks Euroopa Liidu eelarveläbirääkimistel demokraatia, põhiõiguste ja kodanikuühiskonna tugevamat rahastamist ning tagaks Eesti riigiplaani sees erieesmärgi E „Põhiõiguste, demokraatia ja õigusriigi tugevdamine“ sisulise ja piisava rahastuse.

Euroopa Liidu tasandil on arutelu all mh AgoraEU programm, mis koondab tulevasel eelarveperioodil senised ja edasiarendatavad rahastusvõimalused kultuuri-, audiovisuaal- ja meediavaldkonna, ka põhiõiguste, demokraatia ja kodanikuühiskonna toetamiseks. Üle Euroopa on kodanikuühiskonna, kultuuri-, meedia- ja loomeorganisatsioonid juhtinud tähelepanu, et need valdkonnad ei ole kõrvalised või „pehmed“ lisategevused, vaid Euroopa demokraatliku taristu osa. Ilma tugeva kodanikuühiskonna, sõltumatu avaliku arutelu, vaba meedia, kultuurilise mitmekesisuse ja põhiõiguste kaitseta ei saa toimida ka usaldusväärne, vastupanuvõimeline ja konkurentsivõimeline Euroopa Liit.

Sama kehtib Eesti kohta.

Vabaühenduste Liidu üldkoosolekul äsja kinnitatud vabakonna platvorm Riigikogu 2027. aasta valimisteks rõhutab, et tugev kodanikuühiskond on elujõulise demokraatia alus — mitte riigi vastand, vaid selle parim partner. Eesti kodanikuühiskond seisab avalike huvide eest, jälgib võimu teostamist, pakub olulisi teenuseid ning hoiab koos kogukondi. Selleks vajab vabakond riigilt partnerlust, mitte paternalismi; stabiilsust, mitte projektipõhist ellujäämist; tunnustust, mitte üksnes talumist.

Viimaste aastate eelarveotsused on vähendanud vabaühendustele suunatud riigieelarvelist tuge mitmes valdkonnas ning toonud kaasa ebakindlust nii strateegiliste partnerite kui ka väiksemate kodanikuühenduste jaoks. Mõistame riigi keerulist eelarvepositsiooni ja vajadust teha prioriseerida, suunates vahendeid juurde näiteks julgeolekusse.

Just seetõttu on eriti oluline, et Euroopa Liidu vahendite planeerimisel ei jääks demokraatia, põhiõiguste ja kodanikuühiskonna tugevdamine üldiste eesmärkide hulka ilma selge rahalise katteta.

Eesti riigiplaani ettevalmistuses on erieesmärk E sõnastatud sisuliselt väga olulisena: see hõlmab kaasavat ühiskonda, kodanikuühiskonda ja noorte osalust, õigusriiki ja demokraatiat, meediavabadust ja -kirjaoskust, avaliku halduse suutlikkust, Euroopa väärtusi ja kultuurilist mitmekesisust. Need teemad on otseselt seotud Eesti demokraatliku ja ühiskondliku vastupanuvõimega.

Samas on oht, et piiratud vahendite ja tugevate valdkondlike konkurentsivõime tingimustes käsitletakse neid eesmärke horisontaalsete põhimõtetenä, millel puudub omaette rakendusmaht ja rahastus. Selline lahendus ei oleks piisav.

Demokraatia, põhiõiguste, õigusriigi ja kodanikuühiskonna tugevdamine ei saa jääda üksnes teiste eesmärkide kõrvalmõjaks. Need vajavad riigiplaanis eraldi meetmeid, sihtrühmi, tulemusi, rahastust ja poliitilist vastutust. Kui Eesti soovib tugevdada ühiskonna kriisikindlust, usaldust riigi vastu, inimeste osalusvõimalusi ning avaliku poliitikakujundamise kvaliteeti, tuleb kodanikuühiskonda käsitleda partneri ja demokraatliku võimekuse kandjana, mitte üksnes projektipõhise teenuseosutajana.

Demokraatia ei hoia end ise.

Vähenenud usaldus, probleemid õigusloome läbipaistvusega, kodanikuruumi puudutavad piirangud ning vabaühenduste rahastuse ebakindlus on hoiatusmärgid, millega tuleb teadlikult tegeleda.

Seetõttu ei ole erieesmärk E pehme lisapeatükk teiste prioriteetide kõrval, vaid Eesti demokraatliku vastupanuvõime rahastamisraamistik.

Samuti tuleb Eesti julgeoleku ja vastupanuvõime käsitluses arvestada kodanikuühiskonna rolliga. Kriisides on vabaühendused sageli need, kes jõuavad haavatavate sihtrühmadeni, hoiavad koos kogukondi, vahendavad usaldusväärset infot ning aitavad aktiveerida vabatahtlikke ja kodanikualgatusi. Sellist rolli ei saa kriisi ajal alles kujundama hakata. Selleks on vaja pikaajalist partnerlust, ettevalmistust ja rahastust juba enne kriisi.

Palume seetõttu Eesti riigiplaani ja ELi eelarveläbirääkimiste edasistes etappides lähtuda järgmistest põhimõtetest:

Esiteks peaks Eesti toetama Euroopa Liidu tasandil AgoraEU programmi tugevamat rahastamist. Euroopa Parlamendi ettepanek suurendada programmi mahtu on oluline samm õiges suunas, kuid demokraatia, põhiõiguste, kodanikuühiskonna, kultuuri ja sõltumatu meedia rahastus peab olema kooskõlas nende valdkondade

tegeliku strateegilise tähtsusega. Eesti ei peaks vaatama AgoraEU programmi üksnes valdkondliku toetuskeemina, vaid investeringuna Euroopa Liidu demokraatlikku julgeolekusse ja vastupanuvõimesse.

Teiseks peaks Eesti riigiplaanis olema erieesmärgil E selge rahaline maht ja rakendusloogika ning seda eesmärki ei tohiks edasistes mahuaruteludes kergekäeliselt kärpida. Just erieesmärgi E alla on esitatud riigiplaani esialgses taotlusvoorus kõige vähem taotlusi, mistõttu on see eesmärk juba planeerimisetapis haavatavamas positsioonis kui mitmed teised eesmärgid. Kui demokraatia, põhiõiguste, õigusriigi, kodanikuühiskonna, noorte osaluse ja meediakirjaoskuse tugevdamiseks kavandatud mahtu edasistes valikutes veel vähendada, võib erieesmärk E jääda lõplikus riigiplaanis küll sõnaliselt alles, kuid ilma tegeliku mõjuta. Need teemad vajavad omaette meetmeid, sihtrühmi, tulemusi ja rahastust, mitte üksnes äramärkimist teiste eesmärkide all.

Kolmandaks palume, et riigiplaani aruteludes kaasataks vabaühendusi sisuliselt ja varakult. Kodanikuühiskonna organisatsioonid osalevad praegustes konsultatsioonides mitte vormitäiteks, vaid seetõttu, et ELi vahendite kasutamise valikud mõjutavad otseselt demokraatia, avatud valitsemise, põhiõiguste, kogukondade toimepidevuse ja ühiskondliku sidususe arengut Eestis. Kaasamine peab võimaldama mõjutada prioriteete enne seda, kui peamised rahastusotsused on poliitilisel tasandil sisuliselt lukustunud.

Neljandaks palume vältida olukorda, kus kodanikuühiskonna ja demokraatia tugevdamiseks mõeldud vahendeid käsitletakse riigieelarveliste kärbeta kompenseerimisena või jäetakse need lausa teiste poliitiliste prioriteetide varju. Eesti julgeolek ei piirdu kaitsevõime ega taristuga. Demokraatlikult vastupidav ühiskond eeldab ka tugevaid kogukondi, usaldusväärseid vabaühendusi, sõltumatut meediaruumi, toimivat õigusriiki, sisulist kaasamist ning inimeste tegelikku võimalust avalikus elus osaleda.

Kokkuvõtlikult.

Palume Eesti seisukohtade kujundamisel ELi eelarveläbirääkimistel ning riigiplaani edasises ettevalmistuses:

1. toetada AgoraEU programmi tugevamat rahastamist Euroopa Liidu 2028–2034 pikaajalises eelarves;
2. tagada Eesti riigiplaanis erieesmärgile E „Põhiõiguste, demokraatia ja õigusriigi tugevdamine“ selge ja piisav rahastus;
3. kujundada erieesmärgi E meetmed koostöös kodanikuühiskonna, kultuuri-, noorte-, inimõiguste, meedia- ja demokraatiavaldkonna organisatsioonidega;
4. käsitleda kodanikuühiskonda ja demokraatiat Eesti strateegilise vastupanuvõime osana, mitte üksnes valdkondliku lisategevusena;

5. käsitleda erieesmärki E ka Eesti demokraatliku ja ühiskondliku kriisivalmiduse osana, sh toetada vabaühenduste rolli kogukondade, haavatavate sihtrühmade, noorte osaluse, meediakirjaoskuse, põhiõiguste kaitse ja usaldusväärse avaliku arutelu tugevdamisel.

Oleme valmis kohtuma ning arutama, millised lahendused aitaksid erieesmärki E sisustada selliselt, et sellest kujuneks Eesti jaoks mõjus ja praktiline investeering demokraatiasse, põhiõigustesse, kodanikuühiskonda ja õigusriiki.

Lugupidamisega

Triin Toomesaar

Juhataja

/allkirjastatud digitaalselt/

Marcus Ehasoo

marcus@heakodanik.ee

+372 5343 2142